

Viking! Kildekritik og historiebrug

Forløb til Idehistorie B, 12 lektioner (6×120 minutter)

Af Kristine Lynning Harfeld, Aarhus Gymnasium, Aarhus Tech

Dette forløb er designet til at komme rundt om de flere af de centrale problemstillinger i forbindelse med det "ben" af idehistoriefaget, som knytter sig til almen historie og historisk metode. Det gælder kildeanvendelse og kildekritik, historikerens bundethed af sin egen kontekst og umuligheden af at stille sig uden for historien og fortælle den objektivt, samt endelig historiebrug og -misbrug. Samtidig er der også elementer af såvel idehistorie-benet (nationalisme, nationalromantik) som teknologihistorie (vikingeskibe, vikingehjelme mv.), i forløbet.

Når det handler om at sætte spørgsmålstegn ved myter, og problematisere den objektive historiefortælling, er det meget enklere at gå til, hvis eleverne har en forhåndsviden om emnet og kender til nogle af myterne. Her mener jeg at vikingerne vil fungere godt, fordi eleverne nok i højere grad end om alle mulige andre emner, har en klar forforståelse af vikingetiden.

Der er tænkt en progression ind i forløbet hvor vi bevæger os fra at undersøge myter, altså decideret fejlagtige opfattelser, der har vist sig modstandsdygtige over for fakta (lektion 1-2), over metodologiske overvejelser om, hvordan man bedst læser kilderne (lektion 3-4), til at problematisere om man overhovedet kan opnå "sand" viden i historiefaget (lektion 5-6), og endelig at undersøge hvorledes (forskellige versioner af) historien kan bruges og misbruges (lektion 7).

Faglige mål og kernestof:

I forhold til læreplanen er det vigtigste faglige mål, vi arbejder med i dette forløb, at kunne "*demonstrere viden om fagets identitet og metoder*", da der her arbejdes med klassisk kildekritisk metode, brugen af artefakter som kilder samt "*historiens historie*" (hvordan opstod fortællingen om Vikingetiden?).

Det faglige mål om at kunne "*diskutere aktuelle problemstillinger med udgangspunkt i fagets perspektiver, herunder reflektere over mennesket som historieskabt og historieskabende*" bringes ligeledes i spil o forhold til samtidens forståelse og brug af vikinger og vikingekonografi.

I forløbet arbejdes der også hen mod at eleverne kan "*analysere konkrete faglige problemstillinger under inddragelse af forskelligartet historisk materiale*", idet der inddrages såvel skriftlige kilder som artefakter, film og billedmateriale.

Desuden arbejdes der med at "*analysere samspillet mellem ideer, teknologier, natur og samfund, herunder betydningen for den menneskelige eksistens*". I forhold til vikingetiden som historisk periode er det primært samspillet mellem teknologi (vikingeskib) og samfund, der analyseres, men herudover kommer vi ind på samspillet mellem samfund og ideer (forestillinger om vikingetiden, nationalromantik) i 1800-tallet. Det samme gælder forståelsen og brugen af vikinger i nutidens samfund. Den skandinaviske selvforståelse i lyset af vores fortid som vikinger kan ses som et eksempel på ideernes indflydelse på den menneskelige eksistens.

Kernestoffet er primært "*forskellige tilgange til anvendelser af (teknologi, ideer og) historie*", da vi arbejder med historiebrug og -misbrug.

Jeg forestiller mig at forløbet skal ligge forholdsvis tidligt. f.eks. første halvdel af 2.g. Selve emnet er ret let tilgængeligt, og man får bragt en række faglige metoder og problemstillinger i spil, som kan bringes med videre i de følgende forløb.

Samspil med andre fag:

Forløbet vil oplagt kunne bringes i samspil med danskfaget ved at inddrage f.eks. de islandske sagaer eller nyere litteratur, der beskæftiger sig med vikingetiden. Man kunne f.eks. analysere en roman, saga, tegneserie eller sågar et computerspil med danskfagets metoder men samtidig undersøge historiesynet i værket. (Røde Orm, der er skrevet under 2. Verdenskrig, Valhalla-serien, Marvels Thor osv.)

It og Evaluering:

Der kan anvendes diverse platforme til deling af resultater fra de små gruppeøvelser der er indlagt undervejs. Som lektie til lektion 5-6 skal elevernes desuden selv finde kilder – her trænes søgning og vurdering af kilder på nettet.

Aflevering af resultater fra gruppe- og individuelle øvelser muliggør evaluering af elevernes udbyttet undervejs i forløbet. Forløbet afsluttes med en skriftlig opgave som læreren giver feedback på.

Litteratur:

Som grundtekst til eleverne bruges i dette forløb en udgivelse fra Nationalmuseets skoletjeneste, der kom i forbindelse med deres stort anlagte og velbesøgte vikingeutstilling i 2013.¹ Den er skrevet af historikere i et letlæst sprog med kapitler på 10-15 sider, og indeholder en række artikler, der netop bringer de perspektiver i spil, som er i fokus i dette forløb – og så er den gratis tilgængelig online.

Herudover anvendes en række kildetekster, billeder, filmklip mv. Se litteraturlisten og henvisninger i det følgende.

Beskrivelse af forløbet:

Forløbet består af fire delelementer, med ca. en dobbeltlektion (to klokketimer) til hver. Det følgende er refleksioner over og kommentarer til hvert af delelementerne.

Introduktion: Hvem var vikingerne? (2 lektioner)

Elevernes for forståelse af perioden bringes i spil ved at de hver især skal tegne en viking og herefter diskutere hinandens tegninger. Vi ser herefter en forholdsvis ny dokumentarfilm om vikingetiden, der i første omgang behandles som en uproblematisk objektiv beskrivelse – sidst i forløbet kan vi vende tilbage til den og diskutere hvilke valg der er truffet i forhold til narrativ, fokuspunkter mv. En anmeldelse er f.eks. tæt på at beskrive serien som en art tilbagevendende til nationalromantikken i 1800-tallet.²

Vi opridses nogle af de overordnede problemstillinger man kan arbejde med i forhold til perioden, og kan evt. også kort komme ind på, at de spørgsmål vi stiller til historien er med til at afgøre hvilke svar vi får.

Hvorfor drog vikingerne overhovedet på togter? Hvordan startede det? Var det teknologien (udviklingen inden for skibsbyggeri) der drev udviklingen? Eller var det samfundsstrukturen med stormænd der manglede land for at kunne udvide deres magt? Hvilken rolle havde kvinderne i samfundet? Osv.

¹ Nationalmuseet (2013)

² Monggaard (2017)

På Nationalmuseets hjemmeside³ findes en samling ultrakorte film, der giver de "korrekte" svar (mange af dem kan sikkert diskuteres) på om en række myter om vikinger er sande eller falske. De bruges til en lille "Fup eller fakta"-leg. Hvis der er tid, kan vi komme ind på hvordan disse myter kan være opstået.

Kilder og kildekritik: Hvordan kan vi få viden om Vikingetiden? (2 lektioner)

I dette modul skal nogle begreber fra kildekritikken præsenteres for eleverne og de skal arbejde selvstændigt med kildetekster (primært fra vikingerne samtid). Begreberne udsagnskraft, beretning og levn (samt evt. skellen mellem normative og kognitive udsagn) præsenteres.⁴ Den lille introduktionsfilm, der anvendes, opererer med begreberne førstehåndskilder, andenhåndskilder, ophavssituationen og motivet.⁵

De kilder eleverne skal arbejde med er runeindskrifter, engelske breve og krøniker om de hærgende vikinger, samt arabiske beretninger om mødet med de barbariske vilde. De er valgt så det er muligt at se forskellene i beskrivelserne, alt efter hvem det er der "taler".⁶ Eleverne arbejder i grupper med forskellige kilder og præsenterer dem i Matrixgrupper. I lektionen, som omhandler de forskellige typer kilder, der findes til vikingetiden og vikingetogter, får de en del af de forskellige kontekster præsenteret, hvilket forhåbentlig kan hjælpe dem med at finde hoved og hale i kildeteksterne.

Vikingeres skibe (2 lektioner)

Viking var egentlig noget man gjorde (at drage i viking) og ikke noget man var. I dette modul bevæger vi os lidt væk fra metaperspektivet på historien, og forsøger i stedet forstå vikingeskibets betydning for vikingernes udbredelse og succes. Her optræder der således en teknologihistorisk vinkling, men samtidig arbejder vi videre med historisk metode, idet vi skal se på fund af vikingeskibe som historiske kilder.

Som lektie skal eleverne selv finde viden om vikingeskibe. De skal notere sig hvad de har fundet ud af ud fra nogle arbejdsspørgsmål: Hvordan kunne vikingerne komme så vidt omkring i verden? Hvad var det særlige ved deres skibe? Hvordan har vi fået viden om vikingernes skibe? Desuden skal de notere sig hvilke kilder de har brugt.

(Evt. får eleverne forskellige spørgsmål, så nogen skal arbejde med vikingernes navigation og/eller våben.)

I timerne skal de arbejde i grupper med at dele den viden de har fundet og at vurdere de kilder de har brugt (formodentlig internetsider).

Herefter vises en dokumentarfilm om rekonstruktion af et vikingeskib.⁷ I en fælles opsamling kommer vi ind på vrage af vikingeskibe som historiske kilder, med de styrker og ulemper de måtte have. Herunder også værdien af at bygge rekonstruktioner og prøve at sejle dem.

Der opsamles ved hjælp af en teknologianalyse af vikingeskibet (produkt, viden, organisation, teknik).

³ <http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/vikingetiden-800-1050/fup-og-fakta-om-vikingerne/>

⁴ Olden-Jørgensen (2011)

⁵ <https://www.sa.dk/da/undervisningstilbud/ungdomsuddannelserne/kildekritiske-vaerktoejer/kildekritik-tegnet-introduktionsfilm>

⁶ Der findes en række kilder med fine introduktioner på <http://danmarkshistorien.dk>. Se liste med links i litteraturlisten.

⁷ Danskernes Akademi: *Havhingsten bliver bygget* <https://www.youtube.com/watch?v=GacZE7zPbeg>. Englert et.al. (2013) fortæller grundigt om samme rekonstruktion, herunder mange overvejelser om skibsvrage om historiske kilder. Denne tekst kunne man også give som lektie og tage udgangspunkt i i dette modul.

Historien i historien: Opfindelsen af Vikingen (2 lektioner)

””Det er interessant, hvordan vores syn på vikinger først i 1800-tallet var en fortælling om ædle erobrere, som vi kunne støtte os op ad efter 1864, siden blev de i 1900-tallet til fredelige bønder, der nærmest ikke drog ud. Nu er krigeren tilbage”, siger Holdgaard Andersen”⁸

Inspireret af dette citat af en historiker ved Aarhus Universitet, er målet for dette modul, at undersøge forskellige narrativer om vikingetiden og vise hvordan disse kan ses som et produkt af deres kontekst og samtid.

Der arbejdes med to eksempler: For det første hvordan Vikingetiden som historisk periode blev ”opfundet” og ikke mindst dyrket under den nationalromantiske periode i 1800-tallet. For det andet en ganske ny diskussionen omkring skelettet af en vikingekriger. Indtil for ganske nylig har man antaget, at der var tale om en mandlig kriger, men i en DNA test har vist, at det faktisk var en kvinde.⁹

Mit introducerende oplæg om de valg historikerne bevidst eller ubevidst tager i sin historieskrivning vil tage udgangspunkt i teksterne af Jenkins (skelnen mellem fortid og historie) og Kjeldstadli (særligt figuren på s. 38).¹⁰

I disse timer er det også en mulighed at vende blikket tilbage mod dokumentarfilmen som vi så i de første timer og diskutere hvilke valg der er taget her (udelukkelse, vinkler på historien mv.).

Historiebrug: Nazistiske vikinger og Valhalla-is (2 lektioner)

I disse timer er emnet historiebrug (og –misbrug). Her arbejder vi dels med de danske nazisters brug af vikinge-ideologi og –ikonografi i propagandamateriale under anden verdenskrig, og dels med moderne kommerciel brug af billeder af og fortællinger om vikinger. De to forskellige lektier afspejler de to eksempler.

Eleverne skal selv analysere forskellige billeder, f.eks. reklamer, forskellige billedkunstneres fremstilling af vikinger samt tegneserier (Thor fra Marvel, Peters Madsens Valhalla).

Opsamling og Evaluering (2 lektioner)

Vi ser et afsnit af (eller nogle klip fra) TV-serien *Vikings*. Eleverne skulle her sidst i forløbet gerne være i stand til at forholde sig kritisk til indholdets historiske værdi og kunne gennemskue at der er taget nogle bevidste valg i forhold til fremstillingen af vikinger.

Efterfølgende vender vi tilbage til dokumentaren *Historien om Danmark*, som i første lektion blev behandlet som en uproblematisk kilde, og diskuterer hvilke valg der er taget og hvilket historiesyn den udtrykker.

Forløbet afsluttes med en (kort) skriftlig opgave hvor en eller flere af problemstillingerne der er gennemgået skal bringes i spil.

⁸ Bergløv (2014)

⁹ Straka (2017) og Westen (2017)

¹⁰ Jenkins (1991) og Kjeldstadli (2001)

Skitse over forløb

Lektion	Lektier og materialer	Mål og indhold
1-2	<p>Ingen lektier</p> <p>DR Dokumentar: <i>Historien om Danmark</i>, afsnit 3: Vikingetiden</p> <p>Små videoer (natmus.dk)</p>	<p>Introduktion: Hvem var vikingerne?</p> <p><i>Formål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • At bringe elevernes forforståelse af vikingetiden i spil (samt gøre dem bevidste om at de har en sådan) • At skabe overblik over perioden og en fælles referenceramme for klassen (som helt sikkert har forskellig baggrundviden) • At problematisere myter og åbne op for en forståelse af at den historiske viden ikke er entydig <p><i>Indhold:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tegn en viking - diskuter forestillinger om vikinger ud fra tegningerne • Se dokumentarfilmen om vikingetiden (60 min) • Gruppearbejde: Hvilke forklaringer (kausale sammenhænge) opstilles der i dokumentarfilmen? Var der noget I blev overraskede over, i forhold til jeres forforståelse af vikingetiden? • Fup eller fakta om vikingtiden <ul style="list-style-type: none"> - Lille fup eller fakta test omkring myter om vikingetiden udfyldes af alle elever - De "korrekte" svar gives af videoer fra natmus.dk
3-4	<p>Lektie: Hybel (2013)</p> <p>Film (få minutter) med kort intro til kildekritik</p> <p>En række kildetekster fra http://danmarkshistorien.dk</p>	<p>Kilder og kildekritik: Hvordan kan vi få viden om Vikingetiden?</p> <p><i>Formål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Opnå forståelse for det komplekse puslespil det er at samle historiske kilder til et sammenhængende narrativ. • At kunne forholde sig kritisk til kildemateriale. • Kende og kunne anvende nogle af kildekritikkens begreber <p><i>Indhold:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kort læreroplæg om centrale begreber i kildekritik • Lille film om kildekritik • Gruppearbejde med forskellige kildetekster til vikingetiden (primært fra samtiden) • Oplæg om kilder i matrixgrupper • Fælles opsamling – hvad fortæller de forskellige kilder os? Hvilke andre typer kilder findes der, end dem, som vi har set på her?
5-6	<p>Lektie: Find selv viden om vikingeskibe.</p> <p>Danskernes Akademi: <i>Havingsten bliver bygget</i></p>	<p>Vikingerens skibe</p> <p><i>Formål</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • At kunne forholde sig kritisk til kildemateriale • At opnå viden om teknologiens (vikingeskibe) betydning for historiske begivenheder og historisk udvikling.

		<p>Indhold</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fremlæggelse af resultater fra lektien i mindre grupper. • Opsamling på klassen: Hvilken betydning havde skibene? Hvordan kender vi til dem? • Dokumentar: Rekonstruktion af Havhingsten • Opsamling på filmens pointer • Gruppearbejde: Teknologianalyse af vikingskibet • Opsamling på analyse
7-8	<p>Lektie: Djupdræt (2013)</p> <p>Straka (2017)</p> <p>Westen (2017)</p>	<p>Historien i historien: Opfindelsen af Vikingen</p> <p><i>Formål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • At forstå hvordan historieskrivning altid foregår i en kontekst <p><i>Indhold:</i></p> <p>Case 1: Vikingens ”opfindelse” i 1800-tallet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kort læreroplæg: Er historien objektiv? Historikerens metodologiske valg. • Individuelt arbejde med spørgsmål til lektien • Læreroplæg og klasses Diskussion: Hvordan nationalromantikken i 1800-tallet prægede fortællingen om Vikingetiden <p>Case 2: Den kvindelige vikingekriger</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gruppeopgave: Læs avisartikel om DNA test, der viser kvindelig kriger. Diskuter hvordan den samtid og kontekst, som historikeren befinder sig i, påvirker tolkningen af historiske levn. • Fælles opsamling • Opgave del 2: Læs artikel om, at konklusionen om, at der var tale om kvindelig kriger måske var lige hurtig nok • Fælles opsamling • Evt. klip fra et af de første afsnit af TV-serien <i>Vikings</i> samt diskussion af kvindesyntet i denne
9-10	<p>Lektie: Halvdelen af klassen læser: Lauridsen (2013)</p> <p>Den anden halvdel læser: Boritz (2013)</p> <p>Diverse billedmateriale med kommerciel eller politisk brug af vikinger</p>	<p>Historiebrug: Nazistiske vikinger og Valhalla-is</p> <p><i>Formål:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Eleverne skal blive opmærksomme på den historiebrug der foregår omkring dem i deres hverdag og kunne forholde sig kritisk til den <p><i>Indhold:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Læreroplæg om historiebrug og -misbrug • Præsentation af de læste tekster to og to (NSAP’s brug af vikingesymboler under 2.VK og kommerciel brug af vikingen i nutiden) • Opsamling - klasses Diskussion • Gruppearbejde med reklamer og andre billeder
11-12	<i>Vikings</i> , TV-serie (2013)	<p>Opsamling og opgave</p> <p><i>Formål:</i></p> <p>Opsamling og evaluering</p>

		<p><i>Indhold:</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Afsnit 1 eller 2 af TV-serien Vikings.• Diskussion af synet på vikingen samt kvindesynet i serien• Kort fælles opsamling på vigtigste pointer fra forløbet• Læs anmeldelse af "Historien om Danmark, Vikingetiden" (som vi så i første lektion) og diskuter i grupper.• Introduktion til skriftlig opgave om valgfrit perspektiv på vikingetiden med inddragelse af tekster og/eller film fra forløbet
--	--	---

Litteratur

Bergløv, Emil (2014): "Verden er vild med vikinger", *Politiken*, 6. marts

<http://politiken.dk/kultur/art5505408/Verden-er-vild-med-vikinger>

Boritz, Mette (2013): "Vikingerne lever" i *Vinkler på Vikingetiden*, Nationalmuseet, 2013

Djupdræt, Martin Brandt (2013): "Vikingen bliver til" i *Vinkler på Vikingetiden*, Nationalmuseet

Englert, Anton; Søren Nielsen og Morten Ravn (2013): "Vikingetidens langskib og eksperimentel arkæologi" i *Vinkler på Vikingetiden*, Nationalmuseet

Hybel, Niels (2013): "Omverdenens syn på vikingerne" i *Vinkler på Vikingetiden*, Nationalmuseet

Jenkins, Keith (1991): *Re-thinking History*, London, Routledge

Kjeldstadli, Knut (2001): *Fortiden er ikke hvad den har været – en indføring i historiefaget*, Roskilde, RUCs forlag.

Lauridsen, John T (2013): "Vikingerne sande efterkommere" i *Vinkler på Vikingetiden*, Nationalmuseet, 2013

Monggaard, Christian (2017): "Dengang Svend Tveskæg erobrede verden", *Information*, 18. april, <https://www.information.dk/kultur/anmeldelse/2017/04/dengang-svend-tveskaeg-erobrede-verden>

Olden-Jørgensen, Sebastian (2011); *Til kilderne! Introduktion til historisk kildekritik*, København, Gad

Straka, Rasmus (2017): "DNA-bevis afslører: Historien skal skrives om - markant vikingekriger var en kvinde", *Politiken*, 9. september, <http://politiken.dk/viden/art6102697/Historien-skal-skrives-om-markant-vikingekriger-var-en-kvinde>

Westen, Vickie Isabella (2017): "Arkæologer om kvindelig vikingekriger: Slå koldt vand i blodet!", *videnskab.dk*, 12. september <https://videnskab.dk/naturvidenskab/arkaeologer-om-kvindelig-vikingekriger-slaa-koldt-vand-i-blodet>

Kilder fra www.danmarkshistorien.dk:

Jellingstenene ca. 950-965

http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/jelling-stenene-ca-935-985/?no_cache=1&cHash=2960b09a570fc7ed06b7c0704a13bbc7

Den angelsaksiske Krønike 980-1066

<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/den-angelsaksiske-kroenike-980-1066> (jeg vil bruge nogle af de længere uddrag)

William af Malmesburys Krønike (Første halvdel af 1100-tallet, om Danemordet i 1002)

<http://danmarkshistorien.dk//leksikon-og-kilder/vis/materiale/william-af-malmesburys-kroenike/>

John af Wallingfords Krønike (1220, om Danemordet i 1002 – overdriver omfanget)

http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/john-af-wallingfords-kroenike/?no_cache=1&cHash=ea5bfbd12d20979c79ccba35f3fda4

Uddrag af Widukinds Sakserkrønike - Harald Blåtand og Poppo

http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/udrag-af-widukinds-sakserkroenike-harald-blaatand-og-poppo/?no_cache=1&cHash=6f41c87339fcd68c763b3617ce186909

En arabisk købmands beretning om Hedeby, ca. 950

<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/en-arabisk-koebmands-beretning-om-hedeby/>

Ibn Fadlan om vikingernes (ar-rus') skikke, ca. 922

http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/ibn-fadlan-om-vikingernes-ar-rus-skikke-ca-922/?no_cache=1&cHash=27f66820f0c8b41f2d996c8d58f9e182

Ibn Rustah om vikingerne (russerne)

http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/ibn-rustah-om-vikingerne-russerne/?no_cache=1&cHash=ecc746bb02575e3c23a87bc66299f364

Mønter fra vikingetidens York

<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/moenter-fra-vikingetidens-york/>

Film

Historien om Danmark, afsnit 3: "Vikingetiden", DR dokumentar

Kildekritik: <https://www.sa.dk/da/undervisningstilbud/ungdomsuddannelserne/kildekritiske-vaerktoejer/kildekritik-tegnet-introduktionsfilm>

Fup og fakta om vikingerne: <http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/vikingetiden-800-1050/fup-og-fakta-om-vikingerne/>

Havhingsten bliver bygget, Danskernes Akademi, <https://www.youtube.com/watch?v=GacZE7zPbeg>.

Vikings, TV-serie produceret af Michael Hirst for *History* (canadisk TV-kanal). Sæson 1 premiere 2013. Findes på HBO Nordic.